

Vadlīnijas dzīves kvalitātes nodrošināšanai cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem sociālos pakalpojumos.

Projekta „Biedrības „Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” kapacitātes stiprināšana līdzdalībai sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar invaliditāti plānošanas un kvalitātes izvērtēšanas procesos” (Līguma identif. nr. 1DP/1.5.2.2.2./11/APIA/SIF/015/50) ietvaros

Rīgā, 2012.g. maijā

„Šis materiāls „Vadlīnijas dzīves kvalitātes nodrošināšanai cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem sociālos pakalpojumos.” ir veidots ar Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu. Par materiāla „Vadlīnijas dzīves kvalitātes nodrošināšanai cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem sociālos pakalpojumos.” saturu atbild biedrība „Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi”.

92,07 % no Projekta finansē Eiropas Savienība ar Eiropas Sociālā fonda starpniecību. Apakšaktivitāti administrē Valsts kanceleja sadarbībā ar Sabiedrības integrācijas fondu.

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

EIROPAS SAVIENĪBA

Ievads

Biedrības „Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” ikdienas darbība ir vērsta uz cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem dzīves kvalitātes uzlabošanu. Tāpēc mūsu īpašas uzmanības lokā ir sociālo pakalpojumu ietekme uz cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem dzīves kvalitātes nodrošinājumu. Jāatceras, ka mūsdienu sabiedrībā sociālie pakalpojumi ir viens no efektīvākajiem instrumentiem, lai nodrošinātu cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem dzīves kvalitāti. Tomēr jāņem vērā, ka ir virkne rādītāju, kuri ir jānodrošina, lai cilvēks, kurš saņem sociālo pakalpojumu, varētu izjust labu dzīves kvalitāti.

Biedrības izstrādāto „Vadlīniju dzīves kvalitātes nodrošināšanai sociālos pakalpojumos” mērķis ir sniegt atbalstu sociālo pakalpojumu sniedzējiem, lai apzinātu daudzveidīgos dzīves kvalitātes nodrošināšanas aspektus un palīdzētu saskatīt, kā tos praktiski ieviest dzīvē. Kā atzīst daudzi pakalpojumu sniedzēji, ikdienas rutīnā ir viegli piemirst jautājumus, kuri ir būtiski, lai cilvēks justos labi. Piedāvātās vadlīnijas ir izstrādātas, lai ikviens pakalpojumu sniedzējs tās varētu izmantot kā praktisku instrumentu savā ikdienas darbā.

Vadlīnijas var izmantot dažādu pakalpojumu sniedzēji – gan alternatīvo pakalpojumu, gan ilgstošas sociālās aprūpes pakalpojumu sniedzēji. Strādājot ar vadlīnijām, katrs pakalpojumu sniedzējs pats atlasa tos rādītājus, kuri attiecas uz viņu pakalpojumu, tātad pielāgo savām individuālām vajadzībām.

Vadlīnijas var izmantot, gan lai uzlabotu jau esošu sociālo pakalpojumu kvalitāti, gan, lai plānotu jaunus sociālos pakalpojumus.

Veiksmi ikdienas darbā vēlot,

Jūsu „Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi”

Fiziskā labsajūta

Dzīves vide - mājoklis

- Atbilst cilvēka individuālām fiziskām vajadzībām.
- Dzīves vide mājīga, iekārtota atbilstoši cilvēka vēlmēm un vajadzībām.
- Telpas atbilstošas vispārpieņemtām normām.

Mobilitāte

- Iespēja pārvietoties telpās ar/bez atbalsta, atbilstoši cilvēka izvēlei.
- Iespēja pārvietoties ar/bez atbalsta, atbilstoši cilvēka izvēlei.

Miegš

- Guļamistabas iekārtojums atbilst cilvēka fiziskām vajadzībām.
- Pozicionēšana gulēšanas laikā (ja attiecināms).
- Miega traucējumu dokumentēšana un izvērtēšana.

Ēšana

- Pilnvērtīgs, sabalansēts, individuālām vajadzībām atbilstošs uzturs.
- Iespēja izvēlēties ēdienu.
- Vieta un galda priekšmeti atbilst cilvēka individuālām fiziskām vajadzībām.

Ēšana

- Ēšanas process atbilst individuālām fiziskām vajadzībām.
- Nodrošināta iespēja pašam gatavot ēdienu.
- Pieejams ūdens ārpus ēdienreizēm.

Personīgā higiēna

- Higiēnas priekšmetu individuālas lietošanas nodrošinājums.
- Inkontinences līdzekļu atbilstība vajadzībām.
- Intimitātes nodrošinājums.
- Mazgāšanās iespējas atbilstoši vajadzībām un vēlmēm.

Apģērbs	<ul style="list-style-type: none"> • Apģērba un apavu privātums. • Apģērba un apavu atbilstība izmēram, situācijai. • Iespēja izvēlēties apģērbu
Brīvais laiks	<ul style="list-style-type: none"> • Brīvais laiks telpās. • Brīvais laiks ārpus telpām.
Individuālās fiziskās vajadzības	<ul style="list-style-type: none"> • Nodrošinājums ar tehniskajiem palīglīdzekļiem. • Pozicionēšana. • Vertikalizācija. • Vēdera izejas fiksācija un kontrole. • Brīvais laiks
Veselības aprūpe	<ul style="list-style-type: none"> • Ģimenes ārsta pakalpojums atbilstoši vajadzībai. • Speciālistu konsultācijas atbilstoši vajadzībai. • Medikamentu lietošana atbilstoši speciālistu norādījumiem. • Nodrošināta sāpju kupēšana. • Izgulējumu profilakse. • Karantīna.
Rehabilitācija	<ul style="list-style-type: none"> • Medicīniskā rehabilitācija atbilstoši individuālām vajadzībām. • Medicīniskās rehabilitācijas pēctecība. • Uz personu centrēts sociālās rehabilitācijas plāns. • Sociālā rehabilitācijas plāna īstenošana.

• Fiziskā labsajūta

Dzīves vide – mājoklis

Mājokļa iekārtojumam jāatbilst cilvēka individuālām fiziskām vajadzībām.

- Visas mājokļa telpas (dzīvojamā telpa, guļamtelpa, virtuve, higiēnas telpas) atbilst cilvēka individuālām fiziskām vajadzībām.
- Cilvēks var brīvi pārvietoties telpās, piekļūt visiem nepieciešamajiem sadzīves priekšmetiem un izmantot tos.
- Mājokļa fiziskā vide ir atbilstoša cilvēka fiziskajām vajadzībām: pietiekams durvju aiņu platums (ne mazāk kā 90 cm), nav sliekšņu (līdz 2 cm), nav kāpņu (ja cilvēkam ir kustību traucējumi).
- Mājoklī ir visas cilvēka sadzīvei nepieciešamās mēbeles (piemēram, galds, skapis, krēsls). Mēbeles atbilst cilvēka individuālām fiziskām vajadzībām – piemēram, galda augstums ir atbilstošs cilvēkam, kurš pārvietojas ratiņkrēslā.
- Mājoklī ir tehniskais nodrošinājums, ja cilvēkam tāds ir nepieciešams (piemēram, rokturi, balsti, lenterī, vieta, kur apsēties un atpūsties).

Dzīves vide jābūt mājīgai, iekārtotai atbilstoši cilvēka vēlmēm un vajadzībām.

- Cilvēks mājokli iekārto pats, atbilstoši savām vēlmēm.
- Cilvēkam ir pieejams atbalsts mājokļa iekārtošanā (personāls), ja tāds ir nepieciešams. Sniedzot atbalstu, tiek ņemtas vērā cilvēka vēlmes un

vajadzības.

- Mājoklī ir pieejami visi ikdienas dzīvei nepieciešamie sadzīves priekšmeti (gludeklis, ledusskapis, elektriskā tējkanna, trauki), kā arī sadzīvē nepieciešamie mājsaimniecības priekšmeti (uzkopšanas piederumi un mazgāšanas līdzekļi, šūšanas piederumi, u.c.).
- Telpas ir iekārtotas tā, lai cilvēks ar kustību un/vai redzes traucējumiem varētu patstāvīgi piekļūt vajadzīgajai vietai.

Telpām jābūt komfortablām.

- Telpas ir vēdināmas, logi ir verami.
- Telpās nav patstāvīgs caurvējš.
- Telpas ir pietiekami siltas, lai cilvēks justos komfortabli, īpaši tad, ja cilvēkam ir kustību traucējumi. Ja cilvēks ir mazkustīgs, gaisa temperatūra telpās vēlama ziemā vismaz 20/ 22, vasarā ne vairāk kā 25.
- Telpas ir tīras, sakārtotas, nepieciešamības gadījumā personāls sniedz atbalstu telpu uzkopšanā.
- Dzīvojamās telpas ir ar dabisko apgaismojumu un pietiekamu mākslīgo apgaismojumu (apgaismojuma zonējums – pie gultas, virs galda, „lielā gaisma”).
- Telpu grīdu segums ir atbilstošs cilvēka individuālām vajadzībām:
 - ja cilvēks pārvietojas ratiņkrēslā – netiek izmantoti paklāji;
 - grīdas segums nav slidens;
 - grīdas segums ir līdzens, lai mazinātu kritiena riskus.
- Gaismas slēdži telpās izvietoti tā, lai cilvēks varētu tos patstāvīgi aizsniegt.

Mobilitāte

Ir jābūt iespējām pārvietoties telpās ar/bez atbalsta, atbilstoši cilvēka izvēlei.

- Cilvēkam ir iespēja brīvi pārvietoties tajās telpās, kuras ir viņa dzīves vide.

- Cilvēkam, kuram ir kustību traucējumi, tiek veicināta aktīva mobilitātes prasmju apguve un izmantošana, lai cilvēks iespējami vairāk pārvietotos patstāvīgi, izmantojot atbilstošus palīglīdzekļus (spieķi, kruķi, staigāšanas rāmji, ratiņkrēsls u.c.).
- Cilvēks tiek mācīts pareizi lietot nepieciešamos tehniskos palīglīdzekļus un apgūtās iemaņas tiek regulāri nostiprinātas ikdienas aktivitāšu laikā.
- Cilvēkam, kuram ir smagi kustību traucējumi, tiek sniegta nepieciešamā palīdzība, lai pārvietotos telpās.
- Personāls ir apguvis nepieciešamās zināšanas un prasmes, kā sniegt atbilstošu palīdzību cilvēka mobilitātes nodrošināšanai.

Ir jābūt iespējai pārvietoties ārpus telpām ar/bez atbalsta, atbilstoši cilvēka izvēlei.

- Cilvēkam, kuram ir kustību traucējumi, tiek veicināta aktīva mobilitātes prasmju izmantošana, izejot un atrodoties ārpus telpām.
- Cilvēkam, kuram ir smagi kustību traucējumi, tiek sniegta nepieciešamā palīdzība, lai pārvietotos ārpus telpām.

Mieg

Guļamistabas iekārtojumam jāatbilst cilvēka individuālām fiziskām vajadzībām.

- Gulta ir atbilstoša cilvēka individuālām fiziskajām vajadzībām - atbilstošs gultas augstums, atbilstošs gultas garums un platums.
- Cilvēka, kurš pārvietojas ratiņkrēslā, gulta un ratiņkrēsls ir vienādā augstumā, lai cilvēks varētu pats pārsēties.
- Cilvēka, kuram ir gūžas endoprotēze, gultas augstums ir tāds, lai, sēžot uz gultas malas un ar kājām balstoties uz zemes, leņķis gūžu locītavās būtu ne mazāks kā 90°.
- Cilvēka, kurš pārvietojas ratiņkrēslā, manevrēšanas telpai pie gultas jābūt

vismaz 1,50 m².

- Gultas veļas maiņa tiek veikta ne retāk kā reizi 10 dienās, vajadzības gadījumā - biežāk.
- Segas ir atbilstošas gada laikam, ja ir vajadzība, tiek nodrošināta iespēja saņemt papildus segu.
- Pie gultas ir skapītis, galdiņš personīgām lietām.
- Cilvēkam ir iespēja ieslēgt/izslēgt gaismu, atrodoties gultā.
- Pie gultas ir naktslampiņa.
- Guļamtelpā ir SOS poga vai cits signāls, kuru cilvēks nepieciešamības gadījumā var pats aizsniegt.

Gulēšanas laikā cilvēks ir jāpozicionē.

Attiecas uz tiem cilvēkiem, kuri pēc speciālistu (ergoterapeita vai fizioterapeita) atzinuma ir jāpozicionē.

- Ergoterapeits vai fizioterapeits izvērtē pozicionēšanas nepieciešamību gulēšanas laikā. Izvērtējums tiek fiksēts dokumentos.
- Pozicionēšanas nepieciešamības gadījumā:
 1. dokumentos tiek fiksēti konkrēti ieteikumi, kā pozicionēt.
 2. tiek sastādīts pozicionēšanas grafiks (karte, kurā personāls ieraksta kad un cik bieži tiek veikta pozicionēšana, un tiek nosaukta poza).
 3. tiek noteiktas konkrētam cilvēkam nepieciešamās pozas un palīglīdzekļi (rullīši, balsti, spilveni, pakavi).
- Personāls ir apguvis pozicionēšanas prasmes, un pozicionē cilvēku dienas aktivitāšu un gulēšanas laikā.
- Ir pieejami visi nepieciešamie pozicionēšanas palīglīdzekļi.

Miega traucējumi ir jāfiksē un to iemesls ir jāizvērtē.

- Regulāri tiek izvērtēts, vai cilvēkam ir miega traucējumi.
- Gadījumā, ja cilvēkam konstatē miega traucējumus, tiek izvērtēta miega

traucējumu regularitāte - vai tiem ir gadījuma raksturs vai arī miega traucējumi ir regulāri.

- Personāls izprot nepieciešamību fiksēt cilvēka miega traucējumus un zina, kuri speciālisti pakalpojumā jāinformē par šo faktu.
- Ir izstrādāts un pieejams dokuments, kurā tiek fiksēti miega traucējumi.
- Ieraksti dokumentos ir konkrēti, faktus saturoši un viegli izprotami pārējam personālam.
- Miega traucējumu cēloni ir izvērtējis speciālists, izvērtējums fiksēts dokumentos.
- Ir fiksētas rekomendācijas miega traucējumu novēršanai.
- Personāls īsteno rekomendācijas, īstenošana fiksēta dokumentos. Ir atkārtots izvērtējums par rekomendāciju īstenošanas efektivitāti.

Ēšana

Uzturam ir jābūt pilnvērtīgam, sabalansētam, individuālām vajadzībām atbilstošam.

- Ēdiens ir pietiekamā daudzumā, veselīgs, daudzveidīgs, atbilstošs gadalaikam un atbilstošs cilvēka individuālām vajadzībām.
- Ja cilvēkam nepieciešams, tiek nodrošināta speciālā diēta.
- Ja cilvēks ēdienu spēj uzņemt nelielā daudzumā, tiek nodrošināts, lai papildus ēdienreizē ēdiens ir sasildīts (ja cilvēkam tiek dots tas pats siltais ēdiens, kas iepriekšējā ēdienreizē).
- Ēdienreizes organizētas tā, lai visi cilvēki ēstu siltu ēdienu (netiek pieļauta siltā ēdiena atdzišana).
- Speciālā diēta: ēdiens ir atbilstošs diagnozei, ēdienreižu skaits ir atbilstošs spējai uzņemt uzturu.
- Ir dokumentāli fiksēts, kuriem klientiem ir nepieciešama speciāla diēta (ir speciālista rekomendācijas).

Ir jābūt iespējai izvēlēties ēdienu.

- Cilvēkam ir iespēja izvēlēties ēdienu.
- Iespēja izvēlēties ēdienu var tikt nodrošināta dažādos veidos: ir izvēle pieejamās ēdienkartes ietvaros vai ir iespēja piedalīties ēdienkartes sastādīšanā, vai iespēja pašam kaut ko pagatavot.
- Cilvēks katru dienu ir informēts par dienas ēdienkarti gadījumā, ja cilvēks pats negatavo savu maltīti vai nepiedalās ēdienkartes sastādīšanā.
- Ēdienkarte ir izveidota tā, lai katrs to saprastu, piemēram, piktogrammas, attēli, fotogrāfijas u.c.
- Svētku ēdienreizes atšķiras no ikdienas ēdienreizēm.
- Tiek ņemtas vērā cilvēka iespējamās garšas īpatnības, konkrētu ēdienu nepanesība. Tā kā nav pieļaujama situācija, ka cilvēks regulāri nav paēdis, tad šādos gadījumos tiek nodrošināta iespēja saņemt citu ēdienu.

Ēšanas vietai jāatbilst cilvēka individuālām fiziskām vajadzībām.

- Cilvēks ēdienreizēs ēd pie galda, arī tādā gadījumā, ja cilvēkam tiek sniegts atbalsts ēšanas procesā.
- Galda un krēsla parametri atbilst cilvēka individuālām vajadzībām.
- Nepieciešamības gadījumā cilvēks pie galda tiek pozicionēts (ergoterapeits sniedz rekomendācijas, kā to pareizi darīt, un personāls ir apmācīts cilvēku pozicionēt).
- Cilvēkam, kuram ir indikācijas ēst guļus stāvoklī (ir dokumentēts speciālista atzinums), tiek nodrošināta speciālista rekomendācijām atbilstoša pozicionēšana, un ēšanas vieta tiek pielāgota (var izmantot paplātes galdu vai pielāgotu galdu ar ritenīšiem, kurš tiek uzstumts uz gultas).

Galda priekšmetiem jāatbilst cilvēka individuālām fiziskām vajadzībām.

- Ēšanas laikā cilvēks lieto ēdienam atbilstošus galda piederumus: karoti, nazi, dakšiņu. Cilvēkiem, kuriem ir grūtības ar satvērienu, galda piederumi ir speciāli pielāgoti satvērienam (paresnināts rokturis, izliekta karote, tunelītis, pretslīdes plēve).
- Nepieciešamības gadījumā cilvēkam ēdienu pasniedz pielāgotos traukos (šķīvis ar paaugstinātu malu, krūze ar „snīpīti”).
- Nepieciešamību lietot pielāgotus galda piederumus izvērtē ergoterapeits, kurš apmāca gan personālu, gan cilvēku, kā lietot pielāgotus galda priekšmetus.
- Katras ēdienreizes laikā tiek veicinātas cilvēka iemaņas ēst patstāvīgi.

Ēšanas procesam jāatbilst individuālām fiziskām vajadzībām.

- Cilvēkam ir iespēja pašapkalpoties pie galda katras ēdienreizes laikā. Pašapkalpošanās ietver galda klāšanu un galda novākšanu, kā arī iespēju pašam uzlikt ēdienu uz šķīvja.
- Ja cilvēkam ir nepieciešams atbalsts ēšanas procesā, tas tiek sniegts atbilstoši spēju līmenim. Piemēram, cilvēkam vada roku ēšanas laikā, cilvēkam palīdz uzdurt ēdienu uz dakšiņas, pieturot roku.
- Cilvēks ēšanas laikā netiek steidzināts, ēšanas ritms ir atbilstošs cilvēka spējam.
- Cilvēks tiek pilnībā barots tikai izņēmuma gadījumos.
- Piespiedu barošana netiek pieļauta.
- Gadījumos, kad cilvēku nepieciešams barot, ir dokumentāli fiksēts speciālista atzinums par atbilstošu un piemērotu pozicionēšanu ēšanas laikā (netiek pieļauta cilvēka atgāšana atpakaļ, galvas atgāšana atpakaļ). Šādos gadījumos tiek nodrošināts adekvāts temps košļāšanas un rīšanas procesiem.
- Ja cilvēks ēd lēni, tiek dots pietiekami ilgs laiks, lai cilvēks varētu paēst un tiktu veicināts barības uzsūkšanās process.
- Cilvēkam, kuram ir gremošanas traucējumi, tiek veicināta košļāšanas un rīšanas funkciju attīstība (tas tiek darīts katrā ēdienreizē).
- Ēdiena konsistence atbilst cilvēka individuālām vajadzībām (cilvēkam, kuram nav

nepieciešams sasmalcināts ēdiens, ēdiens netiek smalcināts).

- Pirms ēdiena sasmalcināšanas to parāda cilvēkam nesasmalcinātā veidā.
 - Ēdiena temperatūra ir atbilstoša, ēdiens nav pārāk karsts vai atdzisis.
 - Katrs ēdiens tiek pasniegts atsevišķi, nodrošinot ēdiena estētisku vizuālo izskatu.
- Netiek pieļauta dažādu ēdienu sajaukšana kopā arī tajos gadījumos, ja cilvēks ēd tikai sasmalcinātu ēdienu.

Ir jānodrošina iespēja cilvēkam pašam gatavot ēdienu.

- Cilvēkam ir iespēja pašam pagatavot sev ēdienu, ja cilvēks to vēlas.
- Ir pieejama vieta, kur gatavot ēdienu, un vieta atbilst cilvēka individuālām fiziskām vajadzībām. Ēdiena gatavošanas vieta ir pieejama laikā, kad cilvēkam tas ir nepieciešams.
- Ir pieejami produkti, lai cilvēks varētu pagatavot sev ēdienu (produktus iespējams iegādāties vai saņemt no pakalpojuma sniedzēja).
- Produkti tiek uzglabāti cilvēkam pieejamā vietā.
- Cilvēkam ir pieejama vieta, kur atbilstošā temperatūrā uzglabāt pagatavoto ēdienu.
- Ir atbalsta persona, kura vajadzības gadījumā palīdz ēdiena gatavošanas procesā.

Ir jābūt pieejamam dzeramajam ūdenim starp ēdienreizēm.

- Cilvēkam ir pieejams ūdens starp ēdienreizēm.
- Cilvēkam ir pieejams individuāls trauks, no kura padzerties.
- Cilvēks ir informēts par ūdens atrašanās vietu.
- Ja nepieciešams, personāls sniedz atbalstu, lai cilvēks varētu padzerties.

Personīgā higiēna

Ir jābūt individuālas lietošanas higiēnas priekšmetiem.

- Katram cilvēkam pieder individuāli personīgās higiēnas priekšmeti – dvielis, zobu birste, ķemme, sūklis, nagu kopšanas priekšmeti, bārdas kopšanas līdzekļi, ziepju gabals u.c.

- Atbilstoši sievietes individuālām vajadzībām ir nodrošināti sieviešu intīmās higiēnas līdzekļi (paketes, tamponi, speciālie mazgāšanās līdzekļi), un tie ir pietiekamā daudzumā.
- Individuālie higiēnas priekšmeti atrodas cilvēkam pieejamā vietā.
- Cilvēks ir informēts par viņa personīgo higiēnas priekšmetu atrašanās vietu.
- Gadījumā, ja cilvēkam ir grūtības atcerēties, kur atrodas viņa higiēnas priekšmeti, personāls pavada cilvēku līdz vietai, kur tie atrodas, nevis pienes tos klāt.
- Cilvēkam ir iespēja paņemt savus individuālās higiēnas priekšmetus ikreiz, kad tie ir nepieciešami.
- Personīgie higiēnas priekšmeti ir ar cilvēkam viegli atpazīstamu marķējumu.
- Cilvēkam ir iespēja lietot individuālos higiēnas priekšmetus atbilstoši individuālajām vajadzībām.
- Pakalpojumos, kuros higiēnas priekšmeti tiek iepirkti centralizēti, tiek ņemtas vērā cilvēku individuālās vajadzības.
- Ja cilvēkam ir ierobežotas spējas atpazīt savus higiēnas priekšmetus, personāls nodrošina to individuālu lietošanu.

Inkontinences līdzekļiem jāatbilst individuālām vajadzībām.

- Inkontinences līdzekļi (autiņbikses, katetri, ieliktni) ir pieejami cilvēkam nepieciešamā daudzumā un ir atbilstoši cilvēka izmēram.
- Netiek pieļauta neatbilstoša izmēra autiņbiksīšu izmantošana, lai novērstu izgulējumu riskus.
- Inkontinences līdzekļus maina regulāri, atbilstoši vajadzībai.
- Pirms inkontinences līdzekļu nomaiņas cilvēku informē par to, kas tiks darīts, cilvēkam saprotamā formā.
- Cilvēkam, kurš lieto inkontinences līdzekļus, katrā nomaiņas reizē ādu kopj ar speciāliem ādas kopšanas līdzekļiem (mitrās salvetes, tīrīšanas krēmi).
- Cilvēki netiek pieradināti lietot inkontinences līdzekļus, ja pastāv iespēja uzturēt un attīstīt prasmes lietot tualeti.

Jānodrošina intimitāte mazgāšanās un tualetes izmantošanas laikā.

- Mazgāšanās un tualetes izmantošanas laikā ir nodrošināta intimitāte atbilstoši cilvēka spējām. Ja nav nepieciešama atbalsta persona, cilvēks personīgo higiēnu veic patstāvīgi, vienatnē. Intimitāti nodrošina arī duša un/vai vannas istabas iekārtojums (ir aizslietnis, aizkars, durvis....).
- Ja mazgāšanās laikā nepieciešams atbalsts, piedalās tikai atbalsta persona/as.
- Inkontinences līdzekļu nomaiņā ir nodrošināta intimitāte – piedalās tikai atbalsta persona.
- Ja cilvēks nelūdz palīdzību, bet cilvēkam ir nepieciešama inkontinences līdzekļa nomaiņa, atbalsta persona paskaidro cilvēkam, kas tiks darīts.

Jānodrošina iespējas nomazgāties atbilstoši vajadzībām un vēlmēm.

- Cilvēkam ir iespēja nomazgāties atbilstoši savām vēlmēm un/vai vajadzībām.
- Mazgāšanās (visa ķermeņa) iespējas tiek nodrošinātas katru dienu, duša un/vai vanna ir pieejama vienmēr.
- Nepieciešamības gadījumā katrā mazgāšanās reizē ir pieejama atbalsta persona.
- Vienmēr ir pieejams siltais ūdens.

Apģērbs

Jānodrošina apģērbs privātai lietošanai, atbilstošs izmēram.

- Ir nodrošināts visa cilvēka apģērba (gan virsdrēbju, gan apakšveļas) un

apavu privātums.

- Ja cilvēkam ir grūtības atpazīt savu apģērbu vai apavus, tie ir marķēti.
- Apavi un apģērbs ir atbilstošs cilvēka izmēram.
- Personīgais apģērbs tiek uzglabāts cilvēkam pieejamā vietā (dienā – nakts apģērbs un naktī – dienas apģērbs).
- Ja cilvēka spēja atpazīt savu apģērbu ir ierobežota, atpazīstamību nodrošina atbalsta personāls.
- Apģērbs ir tīrs un kārtīgs.
- Nepieciešamības gadījumā personāls sniedz atbalstu apģērba kopšanā.

Jābūt iespējai izvēlēties apģērbu.

- Cilvēkam tiek nodrošināta iespēja izvēlēties apģērbu katrā ģērbšanās reizē.
- Cilvēkam ir iespēja izvēlēties apģērbu, to iegādājoties.
- Ja nepieciešams, cilvēkam tiek sniegts atbalsts apģērba izvēlē (ikdienas lietošanai, pērkot apģērbu).
- Cilvēkam ir iespēja apskatīt sevi spogulī.

Apģērbam jāatbilst situācijai.

- Cilvēka apģērbs un apavi ir atbilstoši konkrētajiem laika apstākļiem.
- Cilvēka apģērbs un apavi ir atbilstoši dienas aktivitātēm un naktsmieram.
- Āra apģērbs atrodas cilvēkam pieejamā vietā.
- Cilvēkam ir svētku apģērbs, kurš tiek lietots svētku reizēs.

Brīvais laiks

Jānodrošina iespējas pavadīt brīvo laiku atbilstoši interesēm un vēlmēm.

- Cilvēkam ir nodrošināts normāls dienas aktivitāšu ritms, kurā ir gan nodarbinātības aktivitātes, gan brīvais laiks.
- Cilvēkam ir iespēja izvēlēties, kā pavadīt savu brīvo laiku.

- Ir pieejams inventārs, lai cilvēks brīvo laiku varētu pavadīt atbilstoši interesēm un spējām (piemēram, dators, grāmatas, spēles, materiāli,...).
- Nepieciešamības gadījumā cilvēkam tiek sniegts atbalsts, lai viņš savu brīvo laiku varētu pavadīt atbilstoši interesēm un vēlmēm.
- Cilvēkam ir nodrošināta iespēja pabūt vienatnē, ja cilvēks to vēlas.

Jānodrošina regulāras iespējas pavadīt brīvo laiku laukā.

- Cilvēkam katru dienu tiek nodrošinātas iespējas pavadīt brīvo laiku svaigā gaisā ārpus telpām.
- Cilvēkam ar kustību traucējumiem katru dienu tiek nodrošinātas iespējas pavadīt brīvo laiku svaigā gaisā ārpus telpām.
- Ja nepieciešams, cilvēkam ir nodrošināta atbalsta persona, kura pavada cilvēku pastaigas laikā.

Individuālās fiziskās vajadzības

Tehniskiem palīglīdzekļiem jāatbilst individuālām vajadzībām.

- Cilvēkam, ja nepieciešams, ir nodrošināti **individuālie** tehniskie palīglīdzekļi ikdienas lietošanai.
- Speciālisti veic izvērtējumu un sniedz atzinumu par tehnisko palīglīdzekļu nepieciešamību konkrētam cilvēkam.
- Tehniskie palīglīdzekļi atbilst cilvēka antropometriskiem izmēriem (atbilstību izvērtē un palīglīdzekļus un/vai pielāgo tehniskā palīglīdzekļa izsniedzējs vai speciālists pakalpojumā). Antropometriskie izmēri ir svars, auguma garums un apkārtmēri.
- Dušas telpā, vannas istabā un tualetē nepieciešamības gadījumā ir speciāli pielāgots tehniskais nodrošinājums higiēnas veikšanai.
- Ir pacelāji cilvēku pārvietošanai no ratiņkrēsla uz gultu un atpakaļ.
- Personāls ir apmācīts un lieto tehniskos palīglīdzekļus, tajā skaitā pacelājus.

Cilvēki jāpozicionē atbilstoši speciālista norādījumiem.

Attiecas uz tiem cilvēkiem, kuri pēc speciālistu (ergoterapeita vai fizioterapeita) atzinuma ir jāpozicionē.

- Ergoterapeits vai fizioterapeits izvērtē pozicionēšanas nepieciešamību konkrētam cilvēkam.
- Pozicionēšanas nepieciešamības gadījumā šis fakts ir fiksēts dokumentos.
- Ja cilvēkam nepieciešama pozicionēšana:
 1. Dokumentos ir fiksēti ieteikumi, kā pozicionēt konkrēto cilvēku.
 2. Ir pozicionēšanas grafiks (karte, kurā personāls ieraksta - kad un cik bieži tiek veikta pozicionēšana).
 3. Ir norādītas nepieciešamās pozas un palīglīdzekļi (rullīši, balsti, spilveni, pakavi...), lai cilvēku atbilstoši pozicionētu.
- Personāls ir apmācīts veikt pozicionēšanu.
- Pakalpojumā ir pieejami visi nepieciešamie pozicionēšanas palīglīdzekļi.

Vertikalizācijai ir jābūt regulārai, atbilstoši norādījumiem.

- Cilvēks dienas laikā neatrodas gultā, ja nav dokumentāli fiksētas indikācijas (cilvēks ir saslimis, ir medicīniska rakstura problēmas).
- Ja cilvēks funkcionālo ierobežojumu dēļ nespēj visu dienu atrasties vertikalizētā pozā (piemēram, ratiņkrēslā), tad ir noteikts vertikalizācijas plāns, kurā ir fiksēti ieteikumi, cik bieži un cik ilgi cilvēku ieteicams vertikalizēt.
- Personāls ir apmācīts veikt vertikalizāciju un cilvēka drošu pārvietošanu.

Vēdera izejas regularitāte ir jāfiksē un jākontrolē.

- Cilvēkiem ar kustību traucējumiem katru dienu tiek kontrolēta vēdera izeja, īpaši, ja cilvēkam bez kustību traucējumiem ir arī garīga rakstura traucējumi

un cilvēks pats nespēj vēdera izejas procesu kontrolēt.

- Vēdera izeja tiek reģistrēta, lai kontrolētu tās regularitāti un izvairītos no medicīniska rakstura problēmām.
- Ja vēdera izeja ir retāka kā reizi 2 dienās, medicīnas personāls veic izmeklējumus un sniedz ieteikumus tālākai rīcībai.
- Ieteikumi tiek nekavējoties īstenoti, un darbības ir dokumentāli fiksētas.
- Pakalpojuma personāls izvērtē speciālistu sniegto ieteikumu īstenošanas efektivitāti, nepieciešamības gadījumā speciālists ieteikumus koriģē.
- Ja vēdera darbības traucējumi ir hroniski, tad speciālists (ārsts) nozīmē profilaktiskus pasākumus (uzturs, uztura bagātinātāji, medikamenti, fiziskas aktivitātes,...).
- Pakalpojuma personāls īsteno nozīmētos profilaktiskos pasākumus un tos fiksē dokumentāli.

Veselības aprūpe

Ģimenes ārsta pakalpojumam ir jāatbilst vajadzībām.

- Cilvēks ir reģistrēts pie ģimenes ārsta.
- Cilvēkam ir nodrošināta iespēja saņemt nepieciešamos medicīniskos pakalpojumus pie ģimenes ārsta atbilstoši vajadzībām.
- Notiek regulārās profilaktiskās ģimenes ārsta apskates.

Speciālistu konsultācijām jāatbilst vajadzībām.

- Akūtu slimību gadījumā tiek nodrošināta tūlītēja speciālistu piesaiste cilvēka ārstēšanai.
- Nepieciešamības gadījumā tiek izsaukta neatliekamā medicīniskā palīdzība.
- Pakalpojumā ir izstrādāti noteikumi, kādos gadījumos tiek izsaukta neatliekamā medicīniskā palīdzība.
- Cilvēkam ir iespēja pierakstīties pie speciālista un to apmeklēt ārpus pakalpojuma.
- Sievietēm ir nodrošinātas obligātās ginekoloģiskās apskates.

- Cilvēkam ir nodrošināti zobārsta pakalpojumi.
- Hronisku slimību gadījumā cilvēkam ir nodrošināta regulāra izmeklēšana pie speciālista.

Medikamentu lietošana jānodrošina atbilstoši speciālistu norādījumiem.

- Cilvēkam tiek nodrošināta to medikamentu, kurus ir izrakstījis speciālists, lietošana nozīmētajos laikos un devās.
- Nepieciešamības gadījumā personāls sniedz atbalstu medikamentu lietošanā.

Ir jānodrošina sāpju kupēšana.

- Cilvēkam, kuram ir hroniskas sāpes, tiek nodrošināta sāpju kupēšanas terapija.
- Sāpju kupēšanas terapija tiek dokumentēta.
- Akūtu sāpju gadījumā cilvēkam nekavējoties tiek sniegta palīdzība, nepieciešamības gadījumā – tiek izsaukta neatliekamā medicīniskā palīdzība.
- Cilvēkam ir pieejami bezrecepšu medikamenti akūtu, nelielu sāpju gadījumiem (piemēram, galvassāpes, ...).

Jānodrošina izgulējumu profilakse.

Attiecas uz tiem cilvēkiem, kuriem pastāv izgulējumu risks.

- Pakalpojumā tiek nodrošināti pretizgulējumu palīglīdzekļi (matračī, spilveni, griķu spilveni zem papēžiem, ...).
- Ja cilvēkam veidojas izgulējumi:
 - izgulējuma fakts tiek fiksēts dokumentos,
 - izgulējums ir medicīniski apkopts,

- ir nodrošināta izgulējumu speciālista konsultācija un terapija, ja ir trešās un smagākas pakāpes izgulējumi,
- ar ceturrtās pakāpes izgulējumiem cilvēks tiek stacionēts.

Karantīna pieļaujama tikai ārkārtējas nepieciešamības gadījumā.

- Karantīna pakalpojumā ir pieļaujama tikai ārkārtējas nepieciešamības gadījumā – ja pakalpojumā ir izcēlusies epidēmija.
- Karantīna ir īslaicīga, lai neierobežotu cilvēku brīvību.
- Pakalpojuma sniedzēji karantīnas vietā pamatā izvēlas citas alternatīvas metodes – piemēram, saslīmušo cilvēku īslaicīga izolācija no pārējiem pakalpojuma saņēmējiem.

Rehabilitācija

Medicīniskā rehabilitācija

Ir jānodrošina atbilstoši individuālām vajadzībām.

Attiecas uz tiem cilvēkiem, kuriem ir kustību traucējumi vai hroniskas saslimšanas.

- Medicīniskā rehabilitācija tiek veikta rehabilitācijas centrā vai sociālajā pakalpojumā.
- Ir slēdziens par medicīniskās rehabilitācijas nepieciešamību. Slēdzienam sniedz ģimenes ārsts vai ārsts rehabilitālogs, vai rehabilitācijas speciālists - fizioterapeits, ergoterapeits.
- Ir medicīniskās rehabilitācijas plāns, un tas tiek īstenots.

Ir jānodrošina medicīniskās rehabilitācijas pēctecība.

Pēc rehabilitācijas plāna īstenošanas cilvēks ir saņēmis ieteikumus tālākai terapijai vai profilaksei.

Tiek nodrošināta medicīniskās rehabilitācijas pēctecība – ieteikumus var īstenot pakalpojumā vai ārpus tā.

Sociālā rehabilitācija

Ir jābūt izstrādātam uz personu centrētam sociālās rehabilitācijas plānam.

- Sociālās rehabilitācijas plānā paredzētie pasākumi tiek īstenoti un regulāri izvērtēti:
 - 1.Regulāra spēju un prasmju izvērtēšana, kura atspoguļo dinamiku.
 - 2.Ir atspoguļota klienta problēma.
 - 3.Ir izvirzīti sociālās rehabilitācijas mērķi un nozīmētas atbildīgās personas to īstenošanai.
 4. Ir nodefinēti uzdevumi sociālas rehabilitācijas mērķu sasniegšanai un izstrādāts uzdevumu īstenošanas laika plāns, noteiktas atbildīgās personas.
 5. Atbildīgo personu sadarbība ar klientu tiek atspoguļota dokumentos.
 5. Sociālas rehabilitācijas mērķu īstenošanas analīze tiek atspoguļota dokumentos.

Emocionālā labsajūta

Emociju izpausmes

- Pozitīvu un negatīvu emociju izpausmes.
- Monotonas, stereotipiskas uzvedības izpausmes.

Aktivitāte

- Cilvēka aktivitātes mērķtiecīga veicināšana.
- Pietiekams atbalsts, lai cilvēks varētu būt aktīvs ikdienā.

Uzvedības traucējumi

- Uzvedības traucējumu iemesli.
- Pasākumi uzvedības traucējumu mazināšanai.
- Stabila un emocionāli droša vide.
- Ikdienas darbību paredzamība.
- Uzticēšanās apkārtējiem cilvēkiem.

• Emocionālā labsajūta

Emociju izpausmes

Personālam jāpārzina savu klientu emocionālās izpausmes

- Cilvēks pauž emocijas (pozitīvas un negatīvas).
- Personāls pārzina cilvēka emocionālo izpausmju – apmierinātība, prieks, dusmas utt. – cēloņus.
- Emociju izpausmes, kas ietekmē klienta uzvedību, tiek dokumentētas un analizētas, piemēram, ja negatīvu emociju izpausmes ir atkārtotas, tiek noskaidrots cēlonis un tas tiek mazināts vai novērsts.
- Nepieciešamības gadījumā cilvēkam tiek sniegts atbalsts emociju līdzsvarošanā.

Personālam jāreaģē uz cilvēka apātisku stāvokli un/vai monotona, stereotipiska uzvedība

- Tiek veikti novērojumi, vai cilvēkam neveidojas apātija pret apkārt notiekošo.
- Tiek veikti novērojumi, vai cilvēkam neveidojas monotona, stereotipiska uzvedība.
- Ir izstrādāta taktika monotonas, stereotipiskas uzvedības novēršanai.

Aktivitāte

Ir mērķtiecīgi jāveicina cilvēka aktivitāte

- Cilvēkam ir iespēja iesaistīties visās ikdienas aktivitātēs.
- Tiek izzināts, kādas darbības, aktivitātes ieinteresē cilvēku.

- Ir dienas aktivitāšu plāns. Plāns ir cilvēkam saprotamā formā.
- Cilvēks ir iepazīstināts ar dienas aktivitāšu plānu.
- Katrai ikdienas aktivitātei ir jēgpilns saturs.
- Jāveicina cilvēka aktīva līdzdalība, ņemot vērā cilvēka resursus.
- Cilvēkam ir pieejams atbalsts aktīvai, mērķtiecīgai darbībai.

Uzvedības traucējumi

Personālam jāreaģē uz cilvēka uzvedības traucējumiem

- Personāls pievērš uzmanību uzvedības traucējumiem.
- Uzvedības traucējumu iemesli tiek izzināti un analizēti.
- Ir taktika uzvedības traucējumu novēršanai.
- Personāls ir apmācīts uzvedības korekcijas taktiku pielietot.
- Nepieciešamības gadījumā tiek iesaistīti speciālisti.
- Uzvedības korekcijas taktikas efektivitāte jādokumentē un vajadzības gadījumā periodiski jāpārskata.
- Darbinieku rīcība ir savstarpēji saskaņota.
- Darbības, kas tiek veiktas cilvēka uzvedības traucējumu novēršanai, tiek dokumentētas.

Ir jābūt izstrādātiem izolācijas un/vai fiksācijas noteikumiem

- Ir noteikumi, kas nosaka cilvēku izolāciju un/vai fiksāciju.
- Personāls pārzina izolācijas un/vai fiksācijas noteikumus.
- Cilvēks, iestājoties pakalpojumā, tiek informēts par noteikumiem un kārtību, kādos gadījumos tiek izmantota fiksācija un/vai izolācija.
- Izolācija un/vai fiksācija ir īslaicīga, to lieto līdz neatliekamās medicīniskās palīdzības sniegšanai.
- Netiek pieļauta cilvēka fiziska fiksācija ar mērķi ierobežot cilvēka kustību brīvību.

Emocionālā pozitīvā disciplinēšana

Ir jānodrošina stabila un paredzama vide, ikdienas darbību paredzamība

- Ikdienas darbības tiek plānotas un dokumentētas.
- Cilvēks tiek iesaistīts ikdienas darbību plānošanā.
- Cilvēks ir informēts par ikdienas darbībām.
- Ikdienas darbību plāns ir pieejams cilvēkam redzamā vietā un viņam saprotamā veidā.
- Ir dienas aktivitāšu plāns un ir nedēļas aktivitāšu plāns.
- Personāls sniedz atbalstu plāna izpratnei.
- Par izmaiņām ikdienas darbībās cilvēks tiek informēts.

Ir jānodrošina stabila un emocionāli droša vide

- Darbinieku attieksme pret cilvēku ir pozitīva un atbalstoša.
- Personāls respektē cilvēka izvēli.
- Cilvēks tiek motivēts un uzslavēts.
- Pret cilvēku netiek izmantota manipulācija, agresija vai naidīga attieksme.
- Cilvēkam ir kāds, kuram var uzticēties.

Starppersonu attiecības

Attiecības ar ģimeni / tuviniekiem

- Attiecību regularitāte.
- Kopīgi pavadīts laiks un aktivitātes.
- Attiecību ar ģimeni/tuviniekiem veicināšana.

Attiecības ar cilvēkiem ārpus pakalpojuma

- Iespēja veidot attiecības ar cilvēkiem ārpus pakalpojuma.
- Atbalsts attiecību veidošanai ārpus pakalpojuma.

Attiecības ar citiem klientiem

- Iespēja veidot attiecības ar citiem klientiem, atbilstoši vēlmēm.
- Līdzdalības iespējas pasākumos.

Attiecības ar pakalpojuma personālu

- Personāla izpratne par cilvēka individuālām spējām.
- Cilvēka iesaiste individuālā plāna izstrādē un realizācijā.

Atbalsts

- Atbalsts atbilstoši cilvēka individuālām vajadzībām.

Drošība starppersonu attiecībās

- Drošība attiecībās ar citiem klientiem.
- Iespēja saņemt aizstāvību izmantošanas gadījumā.

• Starppersonu attiecības

Attiecības ar ģimeni.

Ir jānodrošina iespējas uzturēt attiecības ar ģimeni un tuviniekiem

- Cilvēkam ir iespējas tikties ar saviem ģimenes locekļiem. Tikšanās ir regulāras, vismaz reizi 3 mēnešos.
- Cilvēkam ir iespējas tikties ar savu ģimeni savā dzīves vidē.
- Ir iespēja, ģimenes pameklējuma laikā, kopā pavadīt laiku ārpus pakalpojuma.
- Cilvēkam ir iespēja periodiski (vismaz reizi gadā) apciemot ģimeni mājās.
- Personāls veicina attiecības starp cilvēku un ģimeni. Atbalsta persona regulāri (vismaz reizi mēnesī) sazinās ar ģimenes locekļiem (sazināšanās saturs tiek fiksēts dokumentāli).
- Ja cilvēkam ir aizgādnis, personālam, jāveicina attiecības ar aizgādni.
- Ģimene tiek informēta par cilvēka ikdienas aktivitātēm, veselības stāvokli, rehabilitācijas plāna īstenošanu.
- Ja ģimene nevēlas aktīvu kontaktu, informācija par klientu tiek sūtīta pa pastu, vismaz 2 reizes gadā.
- Ģimenes locekļi tiek aicināti uz pakalpojumā notiekošajiem pasākumiem – piemēram, Ziemassvētki, Lieldienas, Ģimenes diena...

Attiecības ar cilvēkiem ārpus pakalpojuma

Ir jānodrošina iespējas veidot attiecības ar cilvēkiem ārpus pakalpojuma

- Cilvēkam ir nodrošinātas iespējas kontaktēties ar cilvēkiem ārpus pakalpojuma (pavadīt laiku ārpus pakalpojuma, apmeklēt pasākumus, darboties interešu grupās).
- Nepieciešamības gadījumā pakalpojuma sniedzējs nodrošina, ka atbalsta persona pavada cilvēku ārpus pakalpojuma.
- Cilvēkam ir iespējas pavadīt laiku ārpus pakalpojuma atbilstoši pieauguša cilvēka normālam dzīves ritmam (pasākumus iespējams apmeklēt brīvdienās, vakaros, ...).
- Cilvēkam ir iespēja uzturēt kontaktus ar draugiem ārpus pakalpojuma.
- Cilvēkam ir nodrošinātas regulāra kontakta iespējas (tikšanās, pasts, elektroniskā saziņa, telefons).
- Cilvēks ir informēts par kontakta iespējām, piemēram, telefona izmantošanas iespējām.
- Nepieciešamības gadījumā atbalsta persona sniedz atbalstu, lai cilvēks varētu sazināties vai tikties ar citiem cilvēkiem ārpus pakalpojuma.

Attiecības ar citiem klientiem

Ir jānodrošina iespējas veidot attiecības ar citiem klientiem atbilstoši vēlmēm.

- Cilvēkam ir iespēja izvēlēties, ar ko dzīvot vienā istabā.
- Ir iespēja brīvi kontaktēties un veidot attiecības ar citiem cilvēkiem pakalpojumā.
- Cilvēkam ir iespējas piedalīties pasākumos, neskatoties uz funkcionālo traucējumu smaguma pakāpi (pakalpojumā vai ārpus pakalpojuma).
- Nepieciešamības gadījumā cilvēks tiek informēts par pasākuma saturu un norisi cilvēkam saprotamā veidā.

- Nepieciešamības gadījumā cilvēkam tiek sniegts atbalsts atbilstoša apģērba izvēlē.
- Nepieciešamības gadījumā tiek nodrošināta atbalsta persona dalībai pasākumā.

Attiecības ar pakalpojuma personālu

Cilvēks ir jāiesaista individuālo plānu izstrādē.

- Cilvēks ir iesaistīts individuālā plāna izstrādē un realizācijā.
- Ja cilvēkam ir smagi funkcionāli traucējumi, ir nodrošināta cilvēka klātbūtne un līdzdalība plāna izstrādē.

Personālam ir jāizprot cilvēka individuālās spējas.

- Personāls izprot katra konkrētā cilvēka spējas, funkcionālo traucējumu ietekmi uz spējām.
- Personāls izprot funkcionālo traucējumu kompensēšanas taktiku (tehniskie palīglīdzekļi, komunikācijas metodes, sensorā stimulācija,...).
- Personāls veicina cilvēka individuālo spēju saglabāšanu un attīstību.

Atbalsts

Ir jānodrošina atbalsts atbilstoši cilvēka individuālām vajadzībām.

- Ir izvērtēts, cik liela apjoma atbalsts cilvēkam ir nepieciešams.:
 1. atbalsta persona ir pieejama atsevišķos nepieciešamības gadījumos,
 2. atbalsta persona ir pieejama aktivitāšu veikšanas laikā,
 3. atbalsta persona ir pieejama visu laiku.
- Cilvēkam ir iespēja saņemt atbalstu sev nepieciešamajā apjomā, atbilstoši izvērtējumam.
- Cilvēka spēja palūgt atbalstu nepieciešamības gadījumā tiek mērķtiecīgi trenēta.

Drošība starppersonu attiecībās.

Jānodrošina drošība attiecībās ar citiem klientiem un darbiniekiem.

- Cilvēks netiek izmantots fiziski, emocionāli vai materiāli no citu pakalpojuma saņēmēju un sniedzēju puses.
- Cilvēkam ir iespēja saņemt aizstāvību izmantošanas gadījumā.
- Cilvēks ir pārliecināts, ka personāls reaģēs, ja tiek ziņots par izmantošanu.
- Personāls ir apmācīts izvērtēt iespējamos izmantošanas riskus un novērst tos (tas tiek dokumentēts).

Materiālā labklājība

Personīgais īpašums

- Personīgās lietas.
- Izvēles iespējas atbilstoši interesēm un finansiālā pieejamība.
- Personīgais budžets.

Nodarbinātība

- Jēgpilnas ikdienas nodarbinātības aktivitātes.
- Algots darbs atbilstoši spējām un interesēm.
- Iespēja doties brīvdienās.

• Materiālā labklājība

Personīgais īpašums

Ir jānodrošina finansiālā pieejamība un izvēles iespējas atbilstoši interesēm.

- Cilvēkam ir iespēja izvēlēties un iegādāties sev interesējošo lietu.
- Personāls nepieciešamības gadījumā nodrošina atbalstu.
- Tiek nodrošināta iespēja cilvēkam pašam (vai ar atbalsta personu) nokļūt līdz veikalam, kafejnīcai utt.
- Nepieciešamības gadījumā personāls sniedz atbalstu izvēlē un pirkumu plānošanā.
- Personāls motivē pakalpojuma saņēmēju pašam izdarīt izvēli un izskaidro iespējamus riskus.

Cilvēkam ir jāpieder un jābūt pieejamām personīgajām lietām.

- Cilvēkam pieder un ir pieejamas lietas, ko viņš ir ieguvis kā dāvanu no tuviniekiem vai citām personām, vai pats tās iegādājies par saviem līdzekļiem.
- Cilvēkam ir personīgās fotogrāfijas, un tās vienmēr ir pieejamas. Ir jābūt iespējai fotogrāfijas novietot uz sava skapīša vai pie sienas.
- Cilvēkam ir iespēja jebkurā laikā piekļūt savām personīgajām lietām.
- Ir iespēja glabāt savas mantas aizslēdzamā vietā, kur bez cilvēka ziņas nevar piekļūt citi pakalpojuma saņēmēji vai personāls.
- Personāls nodrošina, ka visiem pakalpojuma saņēmējiem ir vienādas iespējas uzglabāt savas personīgās mantas, t.i., personāls nedod priekšroku tam pakalpojuma saņēmējam, kuram lietas naudas izteiksmē ir vērtīgākas.

Ir jānodrošina iespējas rīkoties ar savu personīgo budžetu.

- Cilvēkam ir kabatas nauda.
- Kabatas nauda un/vai citi naudas līdzekļi ir cilvēkam pieejami personiskajām vajadzībām un interesēm.
- Cilvēkam ir iespēja uzglābāt skaidru un/vai bezskaidru naudu drošā vietā, kur citi pakalpojuma saņēmēji un personāls bez cilvēka ziņas nevar piekļūt.
- Kabatas nauda netiek izlietota vajadzībām, kuras ir jānodrošina pakalpojuma sniedzējam.
- Cilvēkam ir iespēja veidot skaidras vai bezskaidras naudas uzkrājumus.
- Personāls nepieciešamības gadījumā sniedz atbalstu budžeta plānošanā.
- Sniedzot atbalstu, personāls nedrīkst iespaidot cilvēku vai uzspiest viņam savu gribu, bet tikai saprotamā veidā izskaidro iespējamus riskus.

Nodarbinātība

Ir jānodrošina pieejamas jēgpilnas ikdienas nodarbinātības aktivitātes.

- Cilvēks ir nodarbināts atbilstoši savām spējām un interesēm.
- Nodarbinātība ir viena no ikdienas regulārām aktivitātēm cilvēka dzīvē, nevis vienreizējs pasākums.
- Nodarbinātības aktivitāšu laiks nav mazāks par 4 stundām dienā.
- Nepieciešamības gadījumā personāls sniedz atbalstu nodarbinātības aktivitāšu izvēlē un/vai īstenošanā.

Ir jābūt iespējām strādāt algotu darbu atbilstoši spējām un interesēm.

- Cilvēkam, ja viņš to vēlas, ir iespēja strādāt algotu darbu.

- Ja ir nepieciešams, cilvēkam ir iespēja strādāt nepilnu darba laiku, darba laiks ir elastīgs un atbilstošs cilvēka funkcionālajiem traucējumiem.
- Cilvēks var izvēlēties strādāt pie pakalpojuma sniedzēja vai pie cita darba devēja.
- Darba attiecības ir noformētas atbilstoši spēkā esošajiem LR normatīvajiem aktiem. Noslēdzot darba tiesiskās attiecības, cilvēkam ir tiesības uz atbilstošu darba samaksu, darba aizsardzības līdzekļiem, apmaksātu atvaļinājumu un citas tiesības, kas ir noteiktas LR normatīvajos aktos.
- Cilvēkam ir iespēja reģistrēties Nodarbinātības valsts aģentūrā (NVA) kā bezdarbniekam, iziet profesionālās piemērotības noteikšanas kursus, kā arī iespēja iziet NVA organizētos kvalifikācijas celšanas kursus.
- Cilvēkam ir pieejama informācija (piem., vieglajā valodā) par vakancēm, NVA piedāvājumiem - kvalifikācijas celšanas kursiem, subsidētajām darba vietām un cita informācijas, kas ir saistīta ar darbu.
- Nepieciešamības gadījumā personāls sniedz atbalstu informācijas ieguvē un lēmuma pieņemšanā.
- Cilvēki netiek izmantoti veikt tādas darbības pakalpojumā, par kurām kāds cits saņem atalgojumu, piemēram, veikt aprūpi citam klientam.

Ir jābūt iespējai doties brīvdienās

- Cilvēkam ir iespēja doties brīvdienās ārpus savas „dzīves vietas”, ja viņš to vēlas.
- Ir iespēja ne mazāk kā divas dienas viena gada laikā pavadīt ārpus savas „dzīves vietas”.
- Cilvēkam ir iespēja izvēlēties brīvdienu pavadīšanas veidu un laiku.
- Ir pieejama informācija par brīvdienu pavadīšanas iespējām.
- Nepieciešamības gadījumā personāls sniedz atbalstu informācijas iegūšanā un/vai brīvdienu organizēšanā.

Personības attīstība

Komunikācija

- Verbāla un neverbāla komunikācija.
- Alternatīvās komunikācijas metodes.
- Komunikatīvās palīgtechnoloģijas.

Izglītība un habilitācija

- Iespēja piedalīties nodarbībās atbilstoši interesēm.
- Spēju un talantu attīstības iespējas ārpus pakalpojuma.
- Formālās izglītības iespējas.
- Regulāra habilitācija atbilstoši speciālistu norādēm.
- Seksuālā izglītība.

Ikdienas aktivitātes

- Jēgpilnas ikdienas aktivitātes.
- Līdzdalības iespējas ikvienā ikdienas aktivitātē.
- Aktivitāšu atbilstība pieauguša cilvēka dzīves posmam.
- Iespējas uzņemties atbildību.

• Personības attīstība

Komunikācija

Ir jānodrošina aktīvas saziņas iespējas, izmantojot cilvēkam piemērotāko komunikācijas veidu.

- Cilvēks izmanto sev piemērotāko komunikācijas veidu - verbālo, neverbālo...
- Atbalsta personāls zina un izmanto cilvēkam atbilstošu komunikācijas veidu (verbāls, neverbāls, uzvedība) saziņā ar cilvēku.
- Personāls veicina aktīvu komunikāciju - komunicē ikdienas aktivitāšu veikšanas laikā.

Ir jābūt iespējām saziņā izmantot alternatīvās komunikācijas metodes.

- Logopēds ir izvērtējis un ieteicis atbilstošu alternatīvās komunikācijas veidu un tas ir fiksēts dokumentos.
- Cilvēks tiek mācīts lietot sev piemērotāko alternatīvās komunikācijas veidu.
- Ir pieejami attiecīgo alternatīvo komunikācijas metožu palīgīdzekļi - attēli, piktogrammas, Braila raksts, žestu valodas zīmes, Bliss,....
- Personāls ir apguvis konkrēto komunikācijas veidu un izmanto to saziņā ar cilvēku.
- Personāls veicina alternatīvās komunikācijas izmantošanu.

Ir jābūt pieejamām komunikatīvām palīgtechnoloģijām.

- Ir pieejamas un tiek regulāri izmantotas cilvēka funkcionāliem traucējumiem atbilstošas palīgtechnoloģijas - FM sistēmas digitālajiem dzirdes aparātiem, palīgtechnoloģijas pie personāliem datoriem, datora pārlūka programmas, u.c.
- Speciālists ir izvērtējis un ieteicis cilvēkam piemērotāko palīgtechnoloģijas veidu.
- Cilvēks tiek mācīts izmantot palīgtechnoloģijas.
- Personāls prot sniegt atbalstu palīgtechnoloģiju izmantošanā.

Izglītība un habilitācija

Ir jābūt iespējai pakalpojuma ietvaros piedalīties nodarbībās atbilstoši interesēm.

- Cilvēka intereses ir izzinātas.
- Tiek dotas izvēles iespējas dažādām nodarbībām.
- Ir nodrošinātas iespējas piedalīties izvēlētajās nodarbībās.
- Ja cilvēkam ir smagi funkcionāli traucējumi, tiek nodrošināta līdzdalības iespējas.
- Personāls sniedz atbalstu nodarbību laikā.

Ir jābūt iespējām attīstīt spējas un talantus ārpus pakalpojuma.

- Cilvēkam ir pieejama informācija par neformālās izglītības iespējām ārpus pakalpojuma (kursi, pulciņi, interešu klubi, ...).
- Nepieciešamības gadījumā cilvēkam tiek sniegts atbalsts izvēles izdarīšanā.
- Cilvēkam ir nodrošināta iespēja piedalīties neformālās izglītības pasākumos ārpus pakalpojuma - arī tad, ja pasākums notiek vakarā vai brīvdienā.
- Nepieciešamības gadījumā tiek sniegts atbalsts izvēlēta pasākuma apmeklēšanā - īpaši sākuma posmā, kamēr cilvēks adaptējas jaunajai situācijai.

Ir jānodrošina formālās izglītības iespējas atbilstoši spējām un interesēm.

- Cilvēkam ir nodrošināta iespēja iegūt pamatzglītību.

- Ja cilvēkam nav bijusi iespēja iegūt pamatizglītību bērnībā, tā ir jānodrošina, ja cilvēks to vēlas.
- Cilvēkam ir iespēja iegūt profesionālo un vidējo izglītību atbilstoši cilvēka interesēm un spējām.
- Cilvēkam tiek sniegts atbalsts profesionālajā orientācijā.
- Cilvēkam ir iespēja iegūt augstāko izglītību atbilstoši cilvēka interesēm un spējām.

Ir jānodrošina regulāra rehabilitācija atbilstoši speciālistu norādēm.

- Cilvēkam ir rehabilitologa izvērtējums par rehabilitācijas nepieciešamību un rehabilitācijas/habilitācijas plāns, kurš attiecas uz veselību un funkcionālo stāvokli.
- Habilitācijas plāns tiek realizēts.
- Ir periodisks plāna izvērtējums.

Cilvēks ir jāinformē par seksualitāti, drošību un seksuālo vardarbību.

- Cilvēks ir apguvis seksuāli reproduktīvās veselības pamatus – intīmhigiēna, kontracepcija u.c.
- Cilvēkam ir iespēja realizēt seksualitāti.
- Ir telpa, kur realizēt seksualitāti.
- Personāls ir apguvis prasmi runāt par seksuālās veselības jautājumiem.
- Cilvēkam ir izpratne par seksuālo vardarbību, drošību.
- Cilvēkam ir iespēja runāt ar kādu personu par seksualitāti.
- Ir vizuālie uzskates līdzekļi – žurnāli, grāmatas utt. (arī vieglajā valodā).
- Pakalpojumam ir sadarbība ar krīzes centriem, NVO, piemēram, „Papardes zieds”, utt.

Ikdienas aktivitātes

Cilvēkam ir jānodrošina iesaistīšanās jēgpilnās ikdienas aktivitātēs.

- Cilvēka ikdiena ir papildīta ar jēgpilnām aktivitātēm.
- Katrai aktivitātei ir savs atbilstošais laiks un vieta.

- Aktivitātes tiek trenētas adekvātā laikā, piemēram, galda kultūra tiek trenēta ēšanas laikā.
- Nepieciešamības gadījumā tiek sniegts atbalsts aktivitāšu veikšanā.
- Atbalsts ir tikai tādā apjomā, kas veicina cilvēka izaugsmi.

Cilvēkam ar ierobežotām spējām patstāvīgi veikt ikdienas aktivitātes, ir jānodrošina līdzdalības iespējas.

- Cilvēkam tiek sniegts atbalsts ikdienas aktivitāšu veikšanā atbilstoši funkcionālo traucējumu smaguma pakāpei.
- Cilvēks tiek motivēts aktīvi darboties savu spēju robežās.
- Cilvēkam ir nodrošināta klātbūtne un līdzdalības sajūta ikdienas aktivitātēs.

Aktivitātēm ir jāatbilst pieauguša cilvēka dzīves posmam.

- Ikdienas aktivitātes atbilst pieauguša cilvēka dzīves posmam.
- Dienas režīms atbilst pieauguša cilvēka dzīves posmam (ceļšanās, diendusa – tikai paša cilvēka izvēles gadījumā, gulēt iešanas laiks).
- Piedāvātais interešu pulciņu un nodarbību klāsts atbilst pieauguša cilvēka dzīves posmam.

Ir jābūt iespējai uzņemties atbildību.

- Cilvēkam ir iespēja turēt mājdzīvnieku un rūpēties par to, ja cilvēks to vēlas.
- Cilvēkam ir iespēja piedalīties sabiedriskajā darbā, piemēram, talkas....
- Cilvēka atbildības uzņemšanās netiek ļaunprātīgi izmantota.

Pašnoteikšanās

Izvēles iespējas

- Izvēles iespējas ikvienā ikdienas aktivitātē.
- Spējas izdarīt izvēli veicināšana.
- Izvēles iespējas ar ko kopā dzīvot.
- Izvēles iespējas, kur dzīvot.

Līdzdalība

- Cilvēka viedokļa izzināšana.
- Cilvēka viedklis tiek ņemts vērā.
- Pašaizstāvības iemaņas.

Lēmumu pieņemšana

- Lēmumu pieņemšana atbilstoši cilvēka spējām.
- Atbalsts lēmumu pieņemšanā.

• Pašnoteikšanās

Izvēles iespējas

Ir jānodrošina izvēles iespējas ikvienā ikdienas aktivitātē.

- Ir nodrošināts pietiekams aktivitāšu piedāvājums izvēlei.
- Cilvēkam ir iespēja ikdienā pašam izvēlēties:
 1. Kurā aktivitātē piedalīties,
 2. Ko ēst,
 3. Ko vilkt mugurā,
 4. Kurā laikā un ar ko kopā kaut ko darīt.
- Nepieciešamības gadījumā tiek sniegts atbalsts izvēles veikšanā.

Ir jāattīsta cilvēka spējas izdarīt izvēli.

- Cilvēkam ir ko izvēlēties, atbilstoši viņa vajadzībām un spējām.
- Cilvēks pats izdara izvēli.
- Ir izzinātas cilvēka vēlmes un vajadzības – intervijas, anketēšana...
- Cilvēks tiek mērķtiecīgi atbalstīts izvēles veikšanā.
- Personāls prot attīstīt cilvēka izvēles prasmes.

Cilvēkam ir jānodrošina izvēles iespējas noteikt ar ko kopā dzīvot.

- Cilvēkam ir iespēja pašam noteikt, ar ko kopā dzīvos.
- Cilvēkam ir izvēles iespēja mainīt „kaimiņus”.

- Cilvēkam ir iespēja izvēlēties - dzīvot vienam vai kopā ar kādu.
- Cilvēkam ir iespēja veidot ģimeni.

Ir jābūt izvēles iespējām, kur dzīvot.

- Cilvēks ir pats izvēlējis dzīves vietu.
- Cilvēkam ir iespēja mainīt dzīves vietu (uz citu pakalpojumu).
- Cilvēkiem ir iespēja mainīties ar istabām.
- Nepieciešamības gadījumā cilvēkam ir iespēja pakāpeniski iepazīties un adaptēties jaunajā dzīves vietā.

Līdzdalība

Ir jābūt izzinātam cilvēka viedoklim.

- Cilvēka viedokļus, priekšlikumus apzina, fiksē, izvērtē, un uz tiem reaģē – jautājumos par dienas kārtību, brīvā laika aktivitātēm, ēdināšanu, sadzīves apstākļiem u.c.
- Cilvēka viedokļu apzināšanā izmanto dažādas metodes – piemēram, aptaujas, intervijas, diskusijas...

Ir jāņem vērā cilvēka viedoklis.

- Atbildīgais darbinieks par lēmuma pieņemšanu un izpildi informē cilvēku par pieņemto lēmumu un to pamato cilvēkam saprotamā veidā - kāpēc priekšlikums ir/nav akceptēts.

Ir jānodrošina pašaiizstāvības iemaņu apguve.

- Cilvēkiem ir iespēja veidot pašaiizstāvības grupas un/vai tajās iesaistīties (pašaiizstāvība attiecas uz cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem).
- Cilvēks ir apguvis vai apgūst pašaiizstāvības iemaņas – apzinās savas tiesības un apgūst prasmes tās aizstāvēt, iesaistās pakalpojuma kvalitātes novērtēšanā, u.c.

Lēmumu pieņemšana

Ir jānodrošina iespējas pieņemt lēmumus atbilstoši cilvēka spējām.

- Cilvēks pieņem lēmumus atbilstoši savām spējām.
- Personāls mērķtiecīgi motivē cilvēku pieņemt lēmumus pašam, savu spēju robežās.
- Cilvēku lēmumi ir fiksēti.
- Cilvēku lēmumi tiek respektēti.

Ir jānodrošina atbalsts lēmumu pieņemšanā.

- Cilvēku atbalsta lēmumu pieņemšanā atbilstoši cilvēka spējām..
- Personāls palīdz cilvēkam izvērtēt riskus, pieņemot lēmumus.

Sociālā iekļaušana

Iekļaujoša vide

- Iespējas izmantot vispārējas pieejas publiskos pakalpojumus.
- Līdzdalības iespējas sabiedriskos pasākumos.
- Līdzdalības iespējas sociālās aktivitātēs.

• Sociālā iekļaušana

Iekļaujoša vide

Ir jānodrošina iespējas izmantot vispārējas pieejas publiskos pakalpojumus

- Cilvēkam ir pieejama informācija par vispārējas pieejas publiskajiem pakalpojumiem (veļas mazgātava, frizētava, šūšanas darbnīca, banka, utt.).
- Cilvēkam ir iespēja nokļūt līdz pakalpojumam.
- Ja nepieciešams, cilvēks izmanto publiskos pakalpojumus.
- Cilvēkiem tiek sniegts nepieciešamais atbalsts publisko pakalpojumu izmantošanā.

Ir jānodrošina līdzdalības iespējas sabiedriskos pasākumos.

- Cilvēkam ir pieejama informācija par sabiedriskajiem pasākumiem.
- Cilvēkam ir iespēja piedalīties sabiedriskajos pasākumos.
- Cilvēkam ir iespēja nokļūt līdz pasākumam.
- Cilvēkam ir iespēja līdzdarboties sabiedriskajos pasākumos, piemēram, piedalīties pilsētas svētkos.
- Ir nodrošināts atbalsta personāls līdzdalībai un/vai dalībai pasākumos.

Ir jānodrošina iespējas būt noderīgam.

- Cilvēkam, ja viņš to vēlas, ir iespēja sniegt atbalstu citiem cilvēkiem.
- Cilvēkam ir pieejama informācija par iespējām sniegt atbalstu citiem cilvēkiem vai iesaistīties brīvprātīgajā darbā atbilstoši cilvēka spējām.
- Cilvēks saņem apliecinājumu par brīvprātīgo darbu.

Ir jānodrošina iespējas būt piederīgam interešu grupai un/vai biedrībai.

- Cilvēkam ir pieejama informācija par iespējām iesaistīties interešu grupu vai biedrību darbā.
- Cilvēkam ir iespējas savā brīvajā laikā līdzdarboties interešu grupā un/vai vai biedrībā.
- Cilvēks pats nosaka, cik daudz laika viņš pavadīs interešu grupā un/vai biedrībā.
- Nepieciešamības gadījumā cilvēks saņem atbalstu, lai piedalītos interešu grupas un/vai biedrības darbā.

Tiesības

No barjerām brīva vide

- Vides pieejamība.
- Informācijas pieejamība.

Privātums

- Iespēja būt vienam atbilstoši vēlmei.
- Privātuma ievērošana.

Procesuālās tiesības

- Brīva dalība vēlēšanās.
- Sūdzību iesniegšanas un izvērtēšanas process.

Īpašums

- Personīgā īpašuma aizsardzība un drošums.
- Iespēja pārvaldīt personīgo īpašumu.
- Atbalsts īpašuma pārvaldīšanā.

No barjerām brīva vide

Pakalpojumā ir jānodrošina vides pieejamība.

- Pakalpojumā ir nodrošināta vides pieejamība atbilstoši būvnormatīviem aktiem (uzbrauktuves, sliekšņi, durvju platums, rokturi, apgaismojums un gaismas slēdži, skaņas signāli, norādes).
- Cilvēkam ir iespēja nokļūt visās ikdienas dzīvei un aktivitātēm nepieciešamajās telpās un izmantot tās.

Pakalpojumā ir jānodrošina informācijas pieejamība.

- Cilvēkam ir pieejama visa viņu interesējošā informācija, izņemot konfidenciālo.
- Cilvēkam ir pieejami pakalpojumā esošie datu nesēji un informācijas avoti, piemēram, dators ar internetu, televizors, radio.
- Cilvēkam ir pieejama informācija par pakalpojumu - sasniedzama vieta, pieejams formāts.
- Nepieciešamības gadījumā personāls palīdz cilvēkam iegūt viņam interesējošo informāciju.

Privātums

Cilvēkam jānodrošina iespējas pabūt vienam.

- Cilvēkam ir iespēja pabūt vienatnē, kad cilvēks to vēlas.
- Personāls respektē cilvēka vēlmi pabūt vienatnē.
- Personāls piekļauvē, pirms ienāk privātā zonā.

Ir jāievēro cilvēka privātums.

- Cilvēkam ir personīgais brīvais laiks.
- Tiek cienīts cilvēka izvēlētais personīgais brīvais laiks.
- Tiek ievērots cilvēka korespondences (vēstules un e-pasts) un telefona sarunu privātums.
- Informācija par cilvēku un viņa privāto dzīvi, ieskaitot fotogrāfijas un video, tiek publiskota tikai ar viņa rakstisku piekrišanu.
- Tiek ievērots cilvēka personīgais noslēpums.
- Tiek ievērots cilvēka budžeta privātums.

Procesuālās tiesības

Ir jānodrošina tiesības brīvi realizēt pilsoniskos pienākumus.

- Cilvēkam, ja viņam ir rīcībspēja, ir iespēja brīvi realizēt savus pilsoniskos pienākumus.
- Cilvēkam ir pieejama daudzpusīga informācija par iespējamo izvēli vēlēšanās, tautas nobalsošanā vai referendumā.
- Cilvēkam tiek sniegts atbalsts līdzdalībai, neietekmējot cilvēka viedokli.

Ir jānodrošina kārtība sūdzību iesniegšanai un izvērtēšanas procesiem.

- Cilvēks ir informēts par sūdzību iesniegšanas un izvērtēšanas kārtību.
- Cilvēkam ir nodrošināta iespēja iesniegt sūdzību anonīmi.
- Cilvēkam ir pieejama informācija par neatkarīgiem interešu aizstāvjiem, piemēram, NVO, Tiesībsargs.
- Cilvēkam ir pieejama informācija par juridisko aizstāvību.
- Ja cilvēkam ir uzticamības persona ārpus pakalpojuma, kas pārstāv viņa intereses, tad uzticamības personai ir brīvs kontakts ar cilvēku.

Īpašums

Ir jānodrošina personīgā īpašuma aizsardzība un drošība.

- Cilvēka personīgās lietas ir neaizskaramas.
- Cilvēkam ir nodrošināt vieta, kur droši glabāt savas personīgās lietas.
- Šī vieta ir cilvēkam sasniedzama jebkurā laikā.
- Cilvēkam ir nodrošināta droša vieta, kur uzglabāt savu naudu, bankas karti un citus finanšu dokumentus.

Ir jābūt iespējai pārvaldīt personīgo īpašumu.

- Cilvēks pats nosaka, kā rīkoties ar savām personīgajām lietām - dāvināt, lietot, likvidēt u.c.
- Cilvēks pats nosaka, kā izlietot savus finanšu līdzekļus.
- Nepieciešamības gadījumā cilvēkam tiek sniegts atbalsts savu finanšu līdzekļu pārvaldīšanā.
- Atbalsta persona izvērtē iespējamus riskus personīgā īpašuma pārvaldīšanā un dokumentē to.